

بررسی تاریخیچه تقنین

در ماده (۱۲) قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ مقرر شده بود «مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود از تاریخ مرگ پدیدآورنده سی سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و هنر قرار خواهد گرفت». ماده مزبور براساس ماده واحده‌ای در سال ۱۳۸۹ مورد اصلاح قرار گرفت^۱ که اولاً مدت «سی سال» مذکور در آن به «پنجاه سال» افزایش یافت و ثانیاً ذیل ماده که مقرر می‌داشت: «به منظور استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و هنر قرار خواهد گرفت» چنین تغییر کرد: «به منظور استفاده عمومی در اختیار حاکم اسلامی (ولی فقیه) قرار می‌گیرد».

پس از تصویب این ماده واحده در سال ۱۳۸۹ و افزایش مدت زمان حمایت از آثار از سی به پنجاه سال، مشکلاتی در عمل به وجود آمد. در این خصوص صاحبان حقوق مادی آثاری که پیش از سال ۱۳۸۹ به دلیل اتمام سی سال آن، از شمول حمایت‌های مادی این قانون خارج شده و حال آنکه هنوز به پنجاه سال نرسیده بودند، مدعی شدند که آنها نیز مشمول قانون اصلاحیه سال ۱۳۸۹ می‌شوند، اما از آنجا که اصولاً قانون عطف به ماسبق نمی‌شود مگر به تصریح خود قانون (ماده (۴) ق.م.) برای حل این مشکل، تبصره الحاقی بدین صورت پیشنهاد شده است:

«تبصره ۲» - مقررات این قانون شامل آثار متعلق به زمان قبل از اصلاح، مشروط بر اینکه از تاریخ فوت پدیدآورنده پنجاه سال نگذشته باشد نیز می‌شود. حقوق مادی آثاری که قبل از لازم‌الاجرا شدن قانون اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان منتقل شده است از شمول این قانون خارج است».

بررسی لایحه پیشنهادی

با توجه به مقدمه توجیهی مذکور در صدر لایحه پیشنهادی به نظر می‌رسد لایحه پیشنهادی به دنبال دو هدف است:

۱. حقوق مادی آثاری که پیش از سال ۱۳۸۹ به دلیل اتمام سی سال آن در زمان حاکمیت ماده (۱۲) پیشین از حمایت قانون خارج شده‌اند نیز مجدد مشمول اصلاحیه سال ۱۳۸۹ شوند مشروط بر اینکه هنوز به پنجاه سال نرسیده باشند. با این توضیح که این موارد مجدد برای استفاده در مدت باقیمانده تا سال پنجاهم فوت صاحب اثر به ورثه یا موصی لهم برگردانده می‌شوند.

۱. ماده واحده - ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸ و تبصره آن به شرح زیر اصلاح می‌گردد: «مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می‌شود از تاریخ مرگ پدیدآورنده پنجاه سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار حاکم اسلامی (ولی فقیه) قرار می‌گیرد».

تبصره - مدت حمایت اثر مشترک موضوع ماده (۶) این قانون پنجاه سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده خواهد بود».

۲. دومین هدفی که این تبصره آن را دنبال می‌کند این است که چنانچه آثاری بر طبق ماده (۱۲) سابق، پس از سی سال مورد استفاده عموم قرار گرفته و تا زمان تصویب این تبصره از آن بهره‌برداری شده است، منافع بهره‌برداری شده در این فاصله، قابل استرداد نیست و ورثه یا موصی‌لهم تنها نسبت به مدت باقیمانده حق استیفا دارند.^۱ اگر استنباط ذکر شده از اهداف لایحه پیشنهادی صحیح باشد^۲ نکته قابل ملاحظه آن است که ذیل تبصره الحاقی مبهم است. در لایحه پیشنهادی آمده است: «حقوق مادی آثاری که قبل از لازم‌الاجرا شدن قانون اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان منتقل شده است از شمول این قانون خارج است» متن ذکر شده مفهوم و اهداف یاد شده را نمی‌رساند و به ناچار باید ابهام ذیل آن چنین اصلاح شود: «حقوق مادی آثاری که قبل از لازم‌الاجرا شدن این تبصره مورد بهره‌برداری قرار گرفته است قابل استرداد نیست».

نتیجه‌گیری

ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸، مدت حمایت از حقوق مادی آثار را برای ورثه یا موصی‌لهم تا سی سال مقرر داشته بود. با عنایت به اینکه ماده واحده اصلاحی ماده (۱۲) مصوب ۱۳۸۹ این مدت را از سی سال به پنجاه سال افزایش داد ابهاماتی در مرحله عمل پیش آمد که آیا مواردی که قبل از سال ۱۳۸۹ مدت سی سال آن به اتمام رسیده و وارد حوزه عمومی شده‌اند نیز مشمول این قانون می‌باشند یا خیر؟ در پاسخ به این ابهام لایحه پیشنهادی ارائه شده است که دو هدف را دنبال می‌کند، اولاً حقوق مادی همه آثاری که پیش از سال ۱۳۸۹ به دلیل اتمام سی سال، از حمایت‌های مادی موضوع این قانون خارج شده‌اند نیز مشمول اصلاحیه سال ۱۳۸۹ شوند (مشروط بر اینکه هنوز به پنجاه سال نرسیده باشند). ثانیاً منافع بهره‌برداری شده در فاصله زمانی اتمام مهلت سی‌ساله تا تصویب این لایحه توسط بخش عمومی، قابل استرداد نخواهد بود، اما از آنجا که متن پیشنهادی لایحه مبهم است به منظور تحقق بخشیدن به اهداف مذکور، باید ذیل آن به این شرح اصلاح شود:

«مقررات این قانون شامل آثار متعلق به زمان قبل از اصلاح، مشروط بر اینکه از تاریخ فوت پدیدآورنده پنجاه سال گذشته باشد نیز می‌شود. حقوق مادی آثاری که قبل از لازم‌الاجرا شدن این تبصره مورد بهره‌برداری قرار گرفته است قابل استرداد نیست».

۱. به‌عنوان مثال اگر مدت حمایت از اثری پس از سی سال و در سال ۱۳۸۵ به پایان رسیده مجدداً آثار مادی آن برای ورثه یا موصی‌لهم تا سال ۱۴۰۵ نیز مشمول حمایت خواهد بود ولی منافعی که از سال ۱۳۸۵ تا تصویب این تبصره بهره‌برداری شده است قابل استرداد نیست هر چند مدت مذکور از حیث زمان جزء پنجاه سال محاسبه می‌شود؛ زیرا استفاده مزبور براساس قانون بوده است.

۲. البته ممکن است منظور لایحه پیشنهادی با توجه به ظاهر عبارات آن، چنین تفسیر شود: «حقوق مادی‌ای که پس از اتمام سی سال آن و قبل از لازم‌الاجرا شدن قانون اصلاح ماده (۱۲) قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۳۸۹) از حمایت قانونی خارج شده‌اند مشمول این قانون نیست و در نتیجه آثاری که پس از اتمام سی سال مورد استفاده عمومی قرار گرفته و می‌گیرد، از شمول این قانون خارج می‌باشد» اگر این موضوع مراد لایحه پیشنهادی باشد مفهوم مخالف آن چنین می‌شود که تنها مواردی (حقوق مادی‌ای) که توسط بخش عمومی مورد استفاده قرار نگرفته است مشمول اصلاحیه ۱۳۸۹ این قانون قرار خواهند گرفت و در نتیجه تا سال پنجاهم قابل حمایت می‌باشند. اگر مراد لایحه پیشنهادی واقعاً چنین باشد - که بعید به نظر می‌رسد - باید گفت اولاً چنین حکمی، ترجیح بلامرغ است؛ زیرا به چه دلیل مواردی که به هر علتی مورد استفاده عموم قرار نگرفته مشمول اصلاحیه ۱۳۸۹ قرار بگیرد اما مصادیقی که عموم از آن بهره برده و می‌برد مشمول آن نباشند!!!! ثانیاً اگر واقعاً لایحه به دنبال این حکم ناعادلانه هم که باشد عبارات آن مبهم بوده و مناسب است شفاف بیان شود.